

**Symposium Grote Problemen vragen ‘kleine oplossingen’,
Congrescentrum Dudok Huis (Velsen-Noord)
15 oktober 2010 van 15.00 – 18.30 uur.**

Het programma begon om 15.00 uur. De informeel ingedeelde zaal was gevuld met zo'n 60 geïnteresseerden. Burgemeester van Velsen Franc Weerwind gaf een korte inleiding waarin hij de bijzondere locatie (Dudokhuis) en de aanleiding van het symposium kort besprak ([REBOOT-project](#) en het boek [Erasmus en de vrije val in de techniek](#)).

Franc Weerwind

Korte samenvatting van vier sprekers

Bas van Vlijmen besprak hoe de westerse mens, wij dus, in de afgelopen 50 jaar eindelijk bevrijd raakten van knellende banden van moderne dogma's en kerkelijke autoriteiten die ons sinds het Rationalisme van de 17^e eeuw in de greep hielden. Het voerde ons naar de postmoderne situatie. Maar in de strijd zijn we de renaissancehumanistische aandacht, nuchterheid, wijsheid, empirische stijl en debatcultuur kwijtgeraakt, elementen van de cultuur die denkers als Erasmus zo voorstonden.

Bas van Vlijmen

Pieter Lemmens liet zien hoe techniek de mens vormt, al tienduizenden jaren. Hij besprak hoe we verdoofd door het economische succes vergeten zijn de vragen op te pakken van de eerder genoemde postmoderne situatie. We zien techniek nog steeds als een middel dat ons dient en niet als een fenomeen dat ons in hoge mate vormt en bepaalt. Dit pakt op dit moment funest uit in doorgeschoten consumptisme, waarin grote groepen de samenleving de rug toekeren en als consument aan de leiband van het kapitaal lopen. De politiek kijkt apathisch toe. Dit kapitaal zet juist die geavanceerde techniek in, moderne communicatiemiddelen en -kanalen, die de mensheid moet herveroveren en inzetten om een nieuwe geestescultuur te planten, een nieuwe renaissance!

Pieter Lemmens

Roel Pieterman besprak aansluitend op Lemmens hoe misvattingen over technowetenschap in de Westerse samenleving hebben geleid tot de verzorgcultuur. Nu we echter uitgedaagd worden door

geopolitieke verschuivingen en grensoverschrijdende ecologische vraagstukken grijpen we in angst terug op de gesel waar we bekend mee zijn. Kortom, we vluchten in beperking en controle. We zouden meer moeten vertrouwen op onze veerkracht en onze vindingrijkheid; want toepassingen van technowetenschap zijn onvoorspelbaar, niet alleen in de natuur maar ook in het menselijke domein. Een dergelijke houding zal leiden tot andere prioritering dan we nu zien, in het beantwoorden van actuele uitdagingen.

Roel Pieterman

Atze Bosma ziet hoe dit vluchtgedrag ook bij organisaties voorkomt en hoe het doorbroken kan worden: door durf, door een toekomst te zien, door te experimenteren, door vertrouwen te hebben in mensen en door systemen ondergeschikt te maken. Van klein naar groot en van binnen naar buiten is de werkwijze. Hij besprak ook hoe die werkwijze zou kunnen worden verruimd voor de aanpak van grote maatschappelijke vraagstukken en vroeg de aanwezige bestuurders om het experiment aan te gaan.

Atze Bosma

Elke spreker sloot zijn bijdrage af met een stelling of vraag voor de discussie:

Bas van Vlijmen: “Deze tijd draagt alleen vrucht als ze het exacte denken van de afgelopen eeuwen verbindt aan de retorische kracht, redelijkheid, geïnformeerde empathie en nuchterheid van de renaissancehumanisten.”

Pieter Lemmens: “We moeten tot een nieuwe grondhouding komen van zorg en verantwoordelijkheid voor de aarde als ons enige ‘huis’ (*oikos*) en daarmee tot een nieuwe *oiko-nomia* als *zorg dragen* voor dat huis. Echter: we kunnen de ecologische en energetische milieucrisis pas ‘oplossen’ op voorwaarde dat we de ‘libidinale’ c.q. ‘geestelijke’ milieucrisis (lees: het consumentisme) als de eigenlijke oorzaak daarvan erkennen en ‘aanpakken’.”

Roel Pieterman: “We moeten niet de ramp in de verre toekomst vermijden maar concrete oplossingen vinden voor problemen die hier en nu urgent zijn.”

Atze Bosma: “Hoe kunnen we de methode van ‘klein naar groot’ en ‘experimenteren bij crisis’ benutten bij de grote maatschappelijke vraagstukken van deze tijd?”

Discussie:

Er volgde een zeer geanimeerde discussie van bijna een uur met veel vragen en reacties. Hieronder volgt een impressie van de discussie.

Iemand in de zaal merkt allereerst op dat ze weliswaar geen wetenschapsfilosoof is, maar wil reageren op de stelling van Bas van Vlijmen, die o.m. zegt dat we ‘terug naar Erasmus’ moeten. Zij voelt zich hierdoor wel aangesproken, doch wil de kanttekening plaatsen dat Erasmus en het humanisme niet mogelijk zouden zijn geweest zonder de technologische vernieuwing van de boekdrukkunst.

Ja, dat is waar, maar dit spreekt op zich de stelling niet tegen, licht Bas van Vlijmen toe. Wat ik wilde aangeven is dat het rationalisme, grof gezegd, veel ontwikkelingen in wetenschap en samenleving teruggedraaide. Er heerste eigenlijk maar één denkwijze, en dat was het rationalisme, waardoor de vrije, open geest ontbrak. Als we een periode willen benoemen met als maatstaf de ‘open geest van de wetenschap en techniek en het debat daarover’, dan moeten we toch terug kijken naar de mentaliteit van de periode die er aan vooraf ging: het humanisme en Erasmus. Daarmee wil ik niet zeggen dat men ten tijde van Erasmus wars van techniek was, of dat wij wars van techniek moeten zijn. In tegendeel. Om die reden is zelfs een hoofdstuk aan de boekdrukkunst gewijd in het boek (*Erasmus en de vrije val in de techniek*).

Een ander vraagt zich af hoe de, op zich interessante, punten van de vijf stellingen, waaruit hij onder andere ‘het verlangen naar techniek dat de mensheid nu eenmaal heeft’, heeft opgepikt, voor bestuurders te vertalen is naar handelen en beslissen in de dagelijkse praktijk.

Pieter Lemmens reageert: elk technisch verlangen loopt telkens opnieuw, op bepaalde momenten in de geschiedenis dat er nieuwe technische ontwikkelingen zijn, uit op een ‘krenking’ (een begrip van de Duitse filosoof Peter Sloterdijk). Hij noemt als voorbeelden het wereld- en mensbeeld dat door Darwin veranderde, en recentelijk de invloed van de computer in het denken over mens en wereld. Telkens wordt de mensheid als het ware ‘gekrenkt’ in zijn (bestaande, geïmplementeerde) ideeën over zichzelf.

Wat betekent dit voor bestuurders? Volgens Pieter Lemmens moeten wij mensen, en dus ook bestuurders, “trots zijn dat wij als enig dier in de schepping gekrenkt kunnen worden”. Wij moeten gewoon doorzetten en onszelf als mens telkens herontdekken, onszelf a.h.w. elke keer opnieuw uitvinden, bij al die technologische ontwikkelingen. Juist omdat de mogelijkheid tot ‘gekrenkt worden’ uniek is voor ons als mensen.

Roel Pieterman haakt aan: De opdracht aan bestuurders is dat zij er op moeten passen dat technologie alleen positieve effecten heeft, en dat is een onmogelijke opgave. Maar het wordt wel van bestuurders verwacht: zorg voor veilige technologie. Als voorbeeld noemt hij de ontwikkeling van medicijnen; die moeten uitgebreid worden getest, voor ze op mensen worden toegepast. Hij wil echter wel een beroep doen op bestuurders: kijk meer naar de werkelijkheid, m.a.w.: niet alleen naar de theorie, naar het ideaal. Voorbeelden: de asbestproblematiek en DDT (“het moest afgeschaft, omdat het slecht zou zijn, maar er is nog nooit iemand aan doodgegaan”). Er is een beeld geschetst van DDT, alsof het alleen maar nadelig is, maar dat klopt niet, in elk geval niet helemaal: omdat het verboden is, gaan nu er 2 miljoen mensen per jaar dood aan malaria.

Vanuit de zaal reageert iemand dat hij als bestuurder dikwijls merkt dat er een spanningsveld is tussen “de maakbaarheid en de onmaakbaarheid, oftewel de chaos”, met andere woorden: het mistige mijnenveld. Hij is het in die zin eens met Roel Pieterman, dat bestuurders zich voornamelijk moeten richten op het oplossen van de praktische problemen.

Ja, dat is zo, desondanks kunnen en moeten wij wel vooruitkijken, antwoordt Roel Pieterman. Wij mensen, en dus ook bestuurders, kunnen en moeten wel scenario's maken, al zijn dat natuurlijk ‘geen echte modellen van de toekomst’.

Als voorbeeld: we moeten ons niet dermate druk maken over de opwarming van de aarde, dat we heel veel geld in kostbare en veelomvattende programma's stoppen, om uiteindelijk slechts te bereiken dat de temperatuur dan 1 of 2 °C minder hoog zal stijgen. Dat is niet het echte probleem, wel: de honger in de derde wereld, bijvoorbeeld. De menselijke ellende moet in onze tijd wel op te lossen zijn.

Een opmerking vanuit de zaal: als bestuurder wil je wel je verantwoordelijkheid nemen, juist omdat er in de praktijk zoveel onzekerheden zijn. Ik vraag mij soms af: kies je voor veiligheid of voor verantwoordelijkheid?

Een ander sluit hierbij aan: Als bestuurder heb je te maken met ‘de onvoorspelbaarheid’. Je neemt je verantwoordelijkheid, inderdaad, juist omdat er zoveel onzeker is: *better safe than sorry*. Als voorbeeld noemt hij: stel, er is geschat dat eens in de 10.000 jaar op een bepaalde plek een dijkdoorbraak plaatsvindt. De enige manier om ‘veiligheid’ te creëren is dan toch om met scenario's te werken.

Dan komt er een vraag aan Atze Bosma. Op het gebied van ruimtelijke ordening bijvoorbeeld, heeft elke organisatie een strategie nodig, met bepaalde mijlpalen. Alleen al omdat het anders onmogelijk is te besturen, en bovendien, zonder strategie gaat alles ook veel geld kosten. Je kunt niet ad hoc beslissen, om opeens ergens veel geld aan te moeten uitgeven.

Atze Bosma antwoordt, dat uit zijn betoog niet moet worden geconcludeerd dat letterlijk 'alles', bijvoorbeeld in een organisatie die in de problemen zit, steeds in 'kleine stappen' is op te lossen. "Dat is onmogelijk. Wat ik vooral wilde beweren, is dat ik evenmin onzekerheden kan wegnemen door een heel mooi uitgedacht plan te presenteren, dat mensen dan maar moeten gaan uitwerken in de praktijk. Ik probeer overigens wel altijd, in elke problematiek, hoopgevend te zijn."

Vervolgens komt de vraag hoe Atze Bosma omgaat met de interactie, bijvoorbeeld in een crisis bij bedrijven (met de *stakeholders* b.v.)? "Ik ben altijd open als ik daar sta (op een kratje staand mensen op de rand van faillissement toespreken)". Atze Bosma wijst er echter nadrukkelijk op, dat hij er niet alleen voorstaat. Er zijn altijd anderen bij betrokken, die bijvoorbeeld veel kennis hebben over de financiële stand van zaken. Ja.

Iemand komt terug op het punt van de kosten. Hoe kan je als bestuurder omgaan met de waan van de dag, dus een tendens naar niet hapsnap besturen, en tegelijkertijd de enorme verspilling die vaak plaatsvindt, vermijden? Dat kan alleen als je een plan hebt.

Inderdaad, je moet wel een plan hebben, zegt Roel Pieterman. Alleen, er is zoveel dynamiek in de samenleving. Je moet je plan af en toe in de loop der tijd kunnen wijzigen.

Een ander uit de zaal maakt het onderwerp concreet: ik ben architect van mijn vak en heb een boerenachtergrond, en daar ben ik wel trots op. Dit betekent in elk geval praktisch denken en dat doe ik ook in mijn werk. Als je naar de kaart van Nederland kijkt, dan is eigenlijk de helft van Nederland 'blauw', als je de invloed van de zee in aanmerking neemt. Volgens mij moeten we inderdaad in kleine stappen Nederland veilig maken, wat betreft bijvoorbeeld de bedreigingen van het water, en in kleine stapjes kan je ook een plan voor over 100 jaar maken.

Daarop merkt iemand op dat hij nogal wat 'Sehnsucht naar het pastorale' heeft gehoord in de stellingen en in de discussie, en gedachten die voortkomen uit een houding die slechts een 'studeerkamergeleerde' zich kan veroorloven, zoals: 'pak het consumentisme aan'. Daar heeft hij ernstige problemen mee. Want wij kunnen de maakbaarheid niet claimen. Dit betekent dat wij wel degelijk scenario's moeten maken. Hij zegt tot slot geen alternatief te zien voor de huidige economische gang van zaken.

Pieter Lemmens antwoordt: bij consumentisme bestaat er een tegenstelling tussen 'bedenker' en 'gebruiker'. Die laatste heeft geen echte invloed op een product, kan geen verantwoordelijkheid nemen, daarom moet je die oppositie bestrijden en moet je dus (dit aspect van het) consumentisme proberen op te heffen. Er zijn overigens best hoopgevende ontwikkelingen op dit gebied, zoals de *open source*-beweging: hackers die weigeren om nog langer consument te zijn, bijvoorbeeld van het bedrijf Microsoft. Ze willen die afhankelijkheid opheffen door een gezamenlijke *use-value* te ontwikkelen. Dit soort bewegingen begint altijd klein: het zijn *pockets*. Vergelijk dit met het verzet tegen het beginnende kapitalisme, b.v. in Manchester in de 18e eeuw.

Vanuit de zaal: er zijn in deze discussie al heel wat grote problemen geschetst, maar ik wil ook graag wijzen op de lichtpunten in onze tijd. In de afgelopen 40 jaar is de hele wereld met elkaar verbonden

geraakt door de nieuwe informatietechnieken. Hierin ligt ook voor bestuurders juist een wereld aan oplossingen!

Bas van Vlijmen reageert: het is niet voor niks, dat een groot deel van de foto's die men vanmiddag op het scherm heeft gezien, de schoonheid van de industriële samenleving tonen. "En ik ben het met u eens, zoals de boekdrukkunst voor Erasmus werkte, hebben wij tegenwoordig het Internet."

Een van de bezoekers wil graag op deze opmerking aansluiten, met een voorbeeld uit haar praktijk. In Bloemendaal wonen veel *captains of industry*. Veel van hen zijn jonge ondernemers. Zij denken over nieuwe manieren van ondernemen, in nieuwe concepten, over dingen als 'privé' en 'mobiliteit'. Als gemeente proberen we die mensen te verbinden en we ondersteunen hun initiatieven, want dit is de toekomst.

Iemand voegt er aan toe: het humanisme klinkt aantrekkelijk, ik vraag me af of wij het verleerd zijn om humanist te zijn?

Pieter Lemmens antwoordt: het ligt er aan welke variant van het humanisme je bedoelt. In mijn ogen zit er aan het humanisme van de afgelopen eeuwen ook wel een 'negatieve kant': het humanisme stelde immers de mens in alles centraal, extremen zijn communisme en fascisme. Die antropocentrische blik op alles heeft dus ook zo zijn beperkingen.

Dat type humanisme is iets totaal anders dan het humanisme van Montaigne en Erasmus bijvoorbeeld. Zij hadden een open blik, en wat we van dat humanisme kunnen leren is dat via het lezen van boeken en het corresponderen daarover de gedachten breed blijven, met oog voor alles buiten de mens. Wij kunnen tegenwoordig diezelfde houding beoefenen, dankzij de nieuwe informatietechnologie.

Een andere deelnemer zegt: volgens mij creëert Bas van Vlijmen een misverstand met zijn stelling. Newton, Pascal en vele andere denkers uit die tijd waren gelovig, dat wordt vergeten. Zij hadden een mystieke inslag, dat lijkt mij een fundamenteel element, dat na hun tijd, en tegenwoordig, verloren is gegaan. Omdat ik denk dat er mystiek zit in 'de maakbaarheid van de samenleving', pleit ik voor de terugkeer van de mystiek.

Het komt niet tot een antwoord van Van Vlijmen op die vraag door de interruptie van twee anderen uit de zaal:

"volgens mij had je aan de ene kant de kokerblik van Luther en aan de andere kant de brede blik van Erasmus. Oppassen dat we niet met zijn allen de 'nieuwe mystiek' ingaan. Waar ik wel voor pleit is 'de menselijke maat'. Als je naar Erasmus kijkt dan zie je bij hem het denken in '*baby-steps*'. En, "ik wil nog even aansluiten bij het begrip 'mystiek'. Dit is een goed begrip om de kernwaarden van de bestuurders van D66 in onder te brengen. Vertrouwen en geloven in mensen, en bijvoorbeeld compassie hebben. Dit probeert D66 in praktijk te brengen, terwijl andere partijen alleen maar werken aan zaken als veiligheid."

De voorzitter, Franc Weerwind, vindt dit een mooie afronding van de discussie en bedankt de sprekers en de deelnemers aan de discussie.

Robert Herder vat, op uitnodiging van Franc Weerwind, de middag kort samen en sluit daarmee de discussie af.

Tekst: Maria van Vlijmen
Foto's: Lucrees van Groningen